

Saetniesvoete-aarke

Reaktah jñh dienesjh

Gosse akte almetje demensediagnovsem åadtje jñh dan gaavhtan viehkiem daarpesje, gellie reaktah sijhtieh sjyöhtehke årrodh dovne skiemtjijasse jñh lihke fualhkan. Golme laakh leah joekoen vihkeles gosse lea stuvremen bijre skiemtjijen reaktijste jñh healsoedienesjen diediti jñh åeliedimmiej bijre:

- Skiemtjije- jñh utnijereaktalaake
- Healsoe- jñh hoksedienesjelaake
- Sjïerehealsoedienesjelaake

Skiemtjije- jñh utnijereaktalaake – Buerkeste mah reaktah akte almetje åtna healsoe- jñh hoksedienesjidie – maahta reaktah årrodh dovne staeriesdåakteren, tjïelten jñh skiemtjegåetien luvnie.

Akte reakta daerpies biëvnesh åadtjodh aktene hammosne mah leah sjïehtedamme skiemtjijen kultuvre- jñh giëletseahkan ihke skiemtjije edtja sisvegem biëvniesinie guarkedh. Healsoebarkijh mah saemiestieh jallh toelhke maectieh gujht daerpies råajvarimmieh årrodh juktie daam reaktam illedh skiemtjijidie saemien kultuvre- jñh giëlemaadtojne.

Saemielaaken § 3-5 reaktam vadta viehkiem åadtjodh saemien giëlesne dastegh dam sæjhta, voenges jñh regijonaale byögkeles healsoe- jñh sosijaaleinstitusjovnine saemien reeremedajvesne.

Healsoe- jñh hoksedienesjelaake - Buerkeste gaskem jeatjah mah healsoe- jñh hoksedienesjh tjïelte edtja faalehtidh.

Sjïerehealsoedienesjelaake –Buerkeste maam diëdtide sjïerehealsoedienesje åtna, gaskem jeatjah skovhten bijre skiemtjegåatan jñh gosse lea skiemtjegåetesne .

Dïenesji bijre syökedh

- Almetje maahta jïjtje syökedh tjïelten dienesji bijre
- Lihke fuelhkie maahta syökedh jis luhpiedimmie gååvnese
- Akte nammohtamme åelie maahta reaktam utnedh syökedh bieleden luhpiedimmie

Almetjh demensine, seammalaakan goh gaajhkh jeatjebh, reaktam utnieh daerpies dienesjh åadtjodh dovne tjïelteste jñh sjïerehealsoedienesjistie. Fiëreguhten daerpiesvoete stuvrie mejtie dienesjidie almetje reaktam åtna

Dïenesjidie sjïerehealsoedienesjen sisnjelen, mah eah leah faahketji viehkie, lea daerpies sahtieminie dåaktaristie jallh jeatjah sjïeredåaktaristie.

Akte almetje mij tjïelten dienesjh daarpesje maahta jïjtje syökedh dej dienesji bijre mejtie vaajtele. Seammalaakan akte nammohtamme åelie maahta darjodh mij mandaatem åtna dennie persovneles suerkesne. Aaj jeatjebh maectieh dienesji bijre syökedh utniji åvteste, vuesiehtimmien gaavhtan lihke fuelhkie, men dellie akte tjaaleldh luhpiedimmie tjuaara gååvneshidh dehtie almetjistie man åvteste syökoe. Jalhts luhpiedimmie ij gååvnesh, akte

ohtseme dienesji bijre utnijen lihke fuelhkeste sæjhta åajvahkommes krievvedh tjielte diedtem åadtje goerehtidh mejtje daerpies dienesjigumie. Jis utnije ij sijnth dejtje dienesjidie dåastodh mejtje tjielte veanhta lea daerpies, tjielte ij maehtieh dej dienesjigujmie nierhkedh bieleden akte sjiere reaktavårrome gåavnese.

Gellie dienesjefaalenassh edtjeh gåavneseh gaajhkine tjeltine, mearan jeatjah faalenassh maehtieh jeerehtidh tjelteste tjeltese. Tjielten lea diedte bihkedimmiem vedtedh, jñh dovne skiemtjije jñh lihke fuelhkie maehtieh govlesadtedh tjeltine juktie bievnesh jñh viehkiem åadtjodh dienesji bijre syokedh.

Gosse lea syökeme dienesji bijre hiejmesne, jallh skiemtjegætjesijjien bijre mij bijjelen 14 biejjieh vaasa, tjielte edtja nænnoestimmiem darjodh mij seedtesávva ohtsijasse. Jis guhkebe vaasa goh aktem askem ohtsemem gietedidh, edtja åvtelhbodti vaestiedassem seedtedh gusnie veanhtadamme gietedimmietjije tjåadtje.

Tjielte nænnoste mah dienesjh fiereguhte skiemtjije edtja utnedh, men skiemtjije edtja govlehtoevedh, jñh dienesjefaalenasse edtja dan gáhkese gåarede dorjesovvedh skiemtjijinie ektine. Jis skiemtjije ij jááhkesjimmiemahtoem utnieh, skiemtjijen lihkes fuelhkie reaktam átna viehkine ároddh skiemtjese.

Sjyöhtehke dienesjh/faalenassh

Daah dienesjh jñh faalenassh maehtieh sjyöhtehke ároddh, men aaj jeatjah faalenassh mah maehtieh vadtasovvedh:

Salkehtimmie jñh diagnovsebiejeme demenseskiemtjelasseste dorjesávva åajvahkommes staeriesdåaktaristie, men aaj sjierehealsoedienesjisnie.

Dæjpeles viehkie maahta viehkie ároddh hiejmesne goh bisseth jallh maalestahkh sjiehteladtedh.

Dihte tjielte man sisnie skiemtjije orre maahta bievnedh mah faalenassh tjielte átna.

Viehkesjimmie maahta vadtasovvedh dejtje mah joekoen leevles hokselaavenjassh utnieh. Viehkesjimmie sæjhta jeenjemasst ároddh skiemtjije åadtje skiemtjehiejmesne ároddh aktem ánehks boelhkem, guktie lihke fuelhkie hokselaavenjasside slyöhpoe aktem boelhkem.

Dåarjoehtæjja lea akte faalenasse almetjidie mah viehkiem daarpesje mubpiej almetjigujmie ároddh jñh meatan ároddh kultuvrelle dåájresinie.

Hiejmesujhteme maahta viehkie gætese ároddh vuesiehtimmiem gaavhtan saejrieh jurjedh jallh bådjtjah vedtedh jallh jeatjah healsoeviehkie skiemtjijidie mah eah jñjtjñh maehtieh healsoedienesjisnie minnedh.

Skiemtjehiejmesijje sæjhta jeenjemasst sjyöhtehke ároddh easkah gosse skiemtjije sujhtemem daarpesje abpe dygnem jñh ij gosse ij leah vielie jearsoes dienesjh hiejmesne vedtedh.

Fysioterapije maahta daerpiesvoeten mietie vadtasovvedh skiemtjijen hiejmesne, fysioterapijen lokaaline jallh skiemtjehiejmesne.

Baeniehealsoedienesjh jñh hijven njaelmiehealsoe leah vihkeles gaajhkesidie, aaj almetjidie demensine. Hijven baenietaatuse maahta heerredidh olles skiemtjije vaejvieh aadtjoeh jñh dusmies domth, daeriesmoerh beapmojne aadtjoeh jñh stråarkan domth. Skiemtjih mah hiejmesujhtemem aadtjoeh mij bijjelen golme askh ryöhkoe, jñh skiemtjih mah skiemtjehiejmesne årroeh, reaktam utnieh namhtah baeniebæhtjierdimmiem aadtjodh. Voenges baeniehealsoedienesje maahta vielie bievnesh vedtedh.

Sjïerehealsoedienesjh leah sjyöhtehke gosse almetjh demensine healsoedienesjh daarpesjeh mah eah tjïeltesne vadtasovvh. Dellie skiemtjije edtja saehtemem aadtjodh sjïerehealsoedienesjasse.

Hoksebaalhka maahta vadtasovvedh lihke fualhkan jñh mubpide mah joekoen leevles hokselaavenjassh utnieh akten almetjasse skiemtjelassine jallh funksjovnegiehpiedimmine, v.g. demense. Tjïelte vuariesje mejtie hoksebaalhka lea akte eensï jñh maereles faalenasse, jallh mejtie edtja buerebh jeatjah dienesjh faalehtidh.

Individuelle soejkesje akte reakta skiemtjijidie mah guhkies jñh iktedamme dienesjh daarpesjeh jïenebi giehtelimmijste. Skiemtjih mah individuelle soejkesjem sijhtieh maehtieh tjïeltine gaskesadtedh.

Skiemtjine årrodh, jallh hoksem vedtedh akten almetjasse mij lea skiemtjine , maahta aaj reaktam vedtedh jeatjah ekonomeles daarioeöörnegidie. Datne maahta NAV:ine gaskesadtedh juktie vielie bievnesh aadtjodh maadthdaarioen jñh viehkiedaarioen bijre. daate lea daarioeh mah maehtieh vadtasovvedh lissiemaaksojne mah leah skiemtjelasen gaavhtan, jñh sjïere sujhteme- jñh vaaksjomedaerpiesvoetine.

TT-kaarhte akte öörnege mij maahta giehpibe skovhtem vedtedh. Ij leah akte reakta. Fylhkentjïelte jallh tjïelte maahta vielie bievnesh öörnegen bijre dov fylhkesne.

Laejhtemenuepie

Dastegh åhtsa jñh ij dejtïe dienesjidie aadtjoeh mejtie veanhta satne daarpesje, maahta dam laejhtedh. Edtja voestegh laejhtemem seedtedh tjïeltese. Jis ij tjïelte sov sjæjsjalimmiem jarkoeh jñh faalenassem vedtieh maam skiemtjije vaajtele, tjïelte edtja laejhtemem fylhkenålmese seedtedh.

Dastegh almetje lea saehteme sjïerehealsoedienesjasse jñh nyöjhkemem aadtje, maahta akten orre vuariasjimmien bijre birredh.

Dastegh jïenebh gyhtjelassh demensen jñh reaktaj bijre, åtna maahta gaskesadtedh tjïeltine, skiemtjije- jñh utnietjirkijinie jallh fylhkenålmine juktie vielie bievnesh aadtjodh.

Hammoedamme Healsoe- jñh sosijaalegoevtesistie, Finnmaarkhen Fylhkenålma jñh filmen sjïekenisnie Demense jñh reaktah (2015) Båarastimmie, hammoedamme Healsoe- jñh sosijaalegoevtesistie, Vestfolden Fylhkenålma.